

Władysław Broniewski (1897—1962), pesnik-revolucionar, je v današnjem poljskem vzdušju izrazito nepriljubljen kot čisto deklarativni proletarski pesnik. To je verjetno posledica prejšnjega, večkrat vsiljivega povzdigovanja, pa tudi slabih povojnih pesmi. Krakarjev izbor gotovo prav nič ne prispeva h kakšni drugačni predstavi o njem. Vendar pa so v njegovi predvojni poeziji pesmi trajne vrednosti, kjer je revolucionarna tematika res povezana z vsem njegovim bistvom (*Balada o gledališkem trgu, Roža, Mladost itd.*), in prav te pesmi, o katerih Sandauer piše, da je Broniewski v njih hodil hkrati po poteh Jesenina in Majakovskega, bi bilo treba prevesti. (Od pesmi v izboru je pred vojno nastala samo pozna deklarativna *No pasaran!*)

Broniewski je kot pesnik pomemben sam zase (podoben mu je bil še marsikdo, vendar le kot epigon), mi pa se moramo zdaj vrniti k skupinam, ki so kot celota odigrale v poljski literaturi pomembno vlogo.

(Nadaljevanje prihodujč)

RAZGOVORI

O NAŠEM MLADINSKEM ZALOŽNIŠTVU

Martina Šircelj

Sposobnost za objektivno kritično vrednotenje slovstvenega dela se razvije pri človeku v njegovi popubertetni dobi, seveda na osnovi doživetij, izkušenj in vtisov, ki si jih je nabiral od najbolj rane mladosti, od prvih stikov s knjigo. Otrok predpubertetne dobe še ni zmožen kolikor toliko objektivnega kritičnega vrednotenja, niti ni zmožen analitično podati svojih vtisov ob posameznem slovstvenem delu. Dispozicija za dojetanje lepote je otroku prirojena, važno je le, ali mu vzgoja daje možnost, da to dispozicijo v sebi razvije. To velja za oblikovanje njegovega estetskega čuta, saj je od knjig, ki jih otrok prebira, odvisen njegov kasnejši odnos do literature: ali bo sposoben lepoto pisane besede sprejemati ali pa bodo njegove izkušnje na tem področju take, da bodo to njegovo elementarno dispozicijo okrnile. Važno je torej, kakšne knjige damo otroku, oziroma kakšno je razmerje med dobro in manjvredno literaturo, s katero se otrok srečuje in ki ima slej ko prej tudi svoj delež pri oblikovanju njegovega duševnega obraza in pri njegovem odnosu do literature sploh. Gre torej za nekakšno literarno vzgojo od najbolj rane mladosti, gre trenutno za to, ali imajo otroci dovolj dobrih knjig, ki lahko zajezijo vpliv črno-belih zvezkov, stripov in podobnega.

Ko rešetam lansko knjižno žetev v mladinski književnosti (govorim o leposlovnih in ne poljudnoznanstvenih delih), bera ni bogata. Po podatkih iz lanske letne bibliografije je izšlo pri nas nekaj nad 60 različnih mladinskih del (mislim dela, ki so po splošnih psiholoških načelih primerna za mladino do 14. leta) in od teh jih odpade ena tretjina (v naslovih) na ponatise! Vsekakor je prav, da imamo vedno na zalogi dovolj tistih literarnih del, ki jih nobena generacija v času svoje duhovne rasti ne sme in ne more pogrešati. Vendar nastajajo tako pri nas kot v svetu dela, ki se vključujejo vedno znova v ta

klasični repertoar, ali pa so taka, da sodobnemu mlademu bralcu povedo več, mu odkrivajo resnico o svetu, ki ga sam neposredno doživlja in ki ga ima rad. Trditev, da je sodobni otrok bolj zrel in se intelektualno in čustveno hitreje razvija kot nekdanj, ni nova; najdemo jo skoraj v vsej sodobni psihološki literaturi. Vštric s tem razvojem skuša iti šola s svojim učnovzgojnim programom in ne na koncu naj bi šle tudi založbe, ki imajo v svojem programu izdajanje knjig za mladino. Vendar ni vselej tako; rekli bi lahko celo, da našega otroka s tem, kar mu dajemo v obliki polnovrednega branja, skoraj podcenjujemo. Razen podatkov, ki nam kažejo razmerje med novo izdanimi knjigami in ponatisi, nam bibliografija pove še tole: v preteklem letu je bilo izdanih po številu največ (približno 25) del za starostno stopnjo, ki obvlada tehniko branja šele v začetni fazi ali pa je sploh še ne. Čimbolj pa raste sposobnost branja, tembolj upada število izdanih knjig; tako je bilo za mladino od 8.—12. leta izdanih 25 del (od tega okoli osem ponatisov oziroma del, ki so bila pri nas že izdana) in za starostno stopnjo od 12.—14. leta približno 15 knjig!

Če vsaj približno poznamo psihološke značilnosti otroka v posameznih starostnih stopnjah, potem vemo, da v prvem obdobju otrok še ni toliko intelektualno razvit, da bi bil sposoben popolnoma samostojnega branja, saj je navezan predvsem na poslušanje zgodb in uživa v obnavljanju že znanih motivov. Ta otrok občuti napetost v pričakovanju že znanih elementov zgodbe. Zato otrok na tej starostni stopnji potrebuje umetniško polnovredna dela, ki so po svoji idejno vsebinski plati psihološko ustrezna. Rekli bi, da je za to starostno obdobje z literarnovzgojnega vidika primerno, da doživi bralec večkrat eno in isto literarno delo.

Drugačne so potrebe in značaj bralcev drugega starostnega obdobja. Njihova potreba po branju je z ozirom na kvaliteto skoraj nenasitna. Prav zato je velika nevarnost, da ta bralec zdrsne čez rob tistega, kar ima kvalitetnega na voljo, in ga njegova strast po branju neodgovorno spelje na področja manjvredne literature ali šunda. Če pa se odstotek te literature pri mladem bralcu večja na škodo kvalitetnega branja, potem ni v nevarnosti le njegov kasnejši odnos do literature, v nevarnosti je lahko njegov celotni mentalni razvoj. (Ameriški zdravnik dr. F. Wertham je prikazal katastrofalne posledice, ki jih ima šund na mentalni razvoj otroka. Po njegovem v veliko primerih vzrok duševne nevarnovrešenosti, mladinskega kriminala ipd. ni le v »razrahljanih družinskih razmerah, socialnih momentih, dednosti« idr., temveč dostikrat bolj v rdeča nit prav do te literature, ki jo mladina na veliko požira.)

In kaj je vodilo pri izdajanju knjig naše založbe, da je ravno za te najbolj lačne bralce bera tako pičila? Je bil morda vmes zapleten ekonomski račun ali pa z vidika literarnovzgojnih načel slabo prerezani programi? Najenostavnejši način, kako obvarovati mlade bralce pred posledicami šunda, je: nuditi toliko dobrega branja, da se slabo v njem izgubi. Po podatkih, ki jih dobimo iz bibliografije, pa bi se nam utegnilo zgoditi obratno. Izdane kvalitetne knjige ne morejo vzpostaviti enakovrednega ravnovesja z manjvredno literaturo končno tudi zato, ker je 56 dobrih knjig letno za mladega bralca kratko in malo premalo.

V zvezi z vprašanji, ki se nam hočeš nočeš vsiljujejo že ob sami številčni bilanci v lanskem letu za mladino izdanih knjig, pa se pojavljajo še nekateri problemi, ki zadevajo tako prevode in posamezne zvrsti kot tudi kvaliteto teh del. Če se še nadalje mudim pri bibliografiji, je razmerje med originalnimi in

prevodnimi deli približno 37 : 24. Upoštevajoč normalno dejstvo, da kdaj pa kdaj nujno nastopi zatišje v domači pisateljski plodovitosti, je umestno, da skušajo založbe zamašiti to vrzel s primernimi prevodi. Pričakovali bi izbor prevodov, ki bi nudil poleg kvalitete tudi ravnovesje med eno in drugo nacionalno literaturo. Ko se odločamo za prevode, si predstavljamo pri tem izbor, ki bi bralcu nudil vpogled v tista slovstva, iz katerih je bil dosedanji izbor še pomanjkljiv, ki pa so spričo svoje pomembnosti važen člen v verigi sodobne in pretekle književnosti, ali pa so za nas važne tudi z nacionalnega vidika — npr. prevodi srbskih in hrvaških mladinskih del. Razmerje med prevodi iz teh in drugih književnosti je 5 : 7 (v škodo prvih). Srbska in hrvaška mladinska literatura sta dovolj bogati, da je glede na njuno tematiko in kvaliteto več kot primerno, da se naši mladi bralci čimbolj seznanijo z njima. Če že pustimo ob strani literarnovzgojna načela, potem bi nam vsaj čut dolžnosti ali vljudnosti moral narekovati, da kdaj pa kdaj prevedemo in izdamo nekaj srbskih in hrvaških mladinskih del, kajti mislim, da ni pomembnejšega slovenskega mladinskega pisatelja, ki ne bi bil preveden v srbohrvaščino!

O deležu drugih nacionalnih književnosti v naši prevodni mladinski literaturi je kaj težko govoriti. Deloma gre za izdaje že znanih del znanih pisateljev (Twain, Dickens, Andersen), deloma pa so to imena, ki ne pomenijo vedno najizrazitejših dosežkov; le-ta ostajajo še vedno (ne)dosegljiva — v originalu.

Enako težko je govoriti o deležu nekaterih zvrsti. Otroška poezija (zastopana je letos s tremi deli) je slej ko prej pastorka, enako dramatika (z dvema deloma). Antologija *Pesmi za otroke* s svojim kvalitetnim izborom na osnovi motivno zaključenih krogov in z ne povsem ustreznimi ilustracijami skuša izpolniti to vrzel, ki je silno občutna, če pomislimo, da je otrok v svoji najzgodnejši mladosti disponiran predvsem za poezijo, za njen ritem in za njene zvočne podobe. Te otrokove dispozicije doslej naše založbe niso v polni meri upoštevale, kljub temu da izdaje za to starostno stopnjo, kot sem že omenila (v primeri z ostalimi) niso minimalne in so tudi po svoji likovni plati estetsko učinkovite. Vendar se mi ob Ciuhovih poklicih (kartonske slikanice) in ob Seljakovih ilustracijah Andričeve *Aske in volka* vsiljuje pomislek: ali ilustratorji pri oblikovanju svojih izraznih sredstev upoštevajo psihološko strukturo otroka? Ali si otrok med drugim in tretjim letom ob Ciuhovih poklicih more predstavljati pojem in poklic arhitekta? Problem, kakršen se nam kaže, je tale: ali pri likovni obdelavi zadošča samo estetska polnovrednost ali pa naj bo tudi likovni izraz, podobno kot mladinsko slovstvo, izraz otroštva, ki ga sleherni otrok lahko v polni meri podoživlja!

Po tematiki so v lanskem letu številnejša dela, ki obravnavajo snov iz narodnoosvobodilne vojne. Žal se moram tu pridružiti ugotovitvam mariborskega posvetovanja: polnovrednih umetniških del s tega področja za mladino ni. Čeprav si želijo otroci pravo partizansko tematiko, je spričo tega najprimernejša rešitev, da spoznavajo objektivno resnico iz dokumentarnih knjig, ne pa da si ustvarjajo iz avanturistično napete snovi napačno predstavo o tem obdobju.

Izdajanje knjig za mladino prinaša v založniško dejavnost čisto specifične probleme; stališča in vidiki so postavljeni v drugačne zorne kote, kot sicer, saj se morajo bolj kot kjerkoli drugje približati strukturi bralčevega psihičnega profila. Vsi ti aspekti dosežejo ozko grlo pri knjigah, namenjenih bralcem v

prehodnem obdobju od trinajstega leta navzgor. Nekatera mladinska slovstva so pod silo razmer izoblikovala za to obdobje docela specifično literaturo, pa je žal (ali k sreči) bolj tolažba za odrasle, češ: potrudili smo se, da tudi tej najbolj problematični mladini nekaj nudimo. Tuje izkušnje so pokazale, da ta mladina ne išče življenjskih spoznanj v taki »zanjo primerni« literaturi. Pri nas za »mladino na prehodu« primerne literature ni (četudi imamo zbirko Školjka). S tem pa še ni rečeno, da ne obstaja vprašanje, po kakšnem berilu potemtakem sega ta mladina. Ali ji je še potrebno vodstvo, oziroma če tako vodstvo sploh sprejme! Menim, da bi morali gledati na to izdajati poleg Kondorja dovolj domače in tuje klasike in predvsem dovolj kvalitetnih domačih in tujih sodobnih del, ki ne izkrivljajo resnice, pa četudi niso povsem primerna za »mladino na prehodu«.

Vsekakor je tudi problem, da se naše založbe pri programiranju knjig za mladino prade vežejo na program osnovnega in deloma srednješolskega obveznega čtiva. Čeprav je takemu konceptu na najenostavnejši način zagotovljena konsumacija knjig, pa utegne postati preenostranski. Poleg tega izhaja literarna vzgoja v šoli predvsem z literarnozgodovinskega aspekta in ne upošteva v zadostni meri tudi psihične razvitosti. Prav je, da se založbe ozirajo na potrebe šol, nuditi pa morajo mnogo več. Zveza med založbo in bralcem naj bi bila direktna, ne le posredna. Program založb naj bi ob najširših literarnovzgojnih načelih upošteval bralčeve interese, ki so pogojeni z njegovo duševno strukturo v posameznih razvojnih obdobjih.

MED KNJIGAMI

ANTOLOGIJA ANGLEŠKIH PREVODOV GRADNIKOVIH PESMI. Gradnikova poezija je zdaj postala dostopna mednarodnemu angleško beročemu občinstvu v posebni antologiji.* Največ zaslug za to knjižico ima neutrudni posrednik naše poezije svetu Janko Lavrin. Uredil jo je, sodeloval pri večini prevodov, v uvodu predstavil pesnika in skušal pojasniti celo slovensko geografsko, zgodovinsko in literarno situacijo. Mogoče pa si je prav s tem zadnjim ciljem zastavil težjo nalogo, kot jo je mogoče rešiti na nekaj straneh uvoda. Slovenskega bralca bo najbrž motila kakšna preveč poenostavljena trditvev o literarnem dogajanju pred Gradnikovim pesniškim nastopom in ob njem. Nasprotno pa je Lavrinov pogled na Gradnikovo poezijo izraz samostojno izoblikovanega odnosa. Velika samostojnost je pisca uvoda zapeljala včasih celo malo predaleč: ko našteva pesnikova dela, ne omenja naslovov povojnih Gradnikovih zbirk, prav tako pa tudi ne antologije *Harfa v vetru*, ki jo je za pesnikovo sedemdesetletnico pripravil Filip Kalan.

Isti suvereni odnos je pokazal Lavrin tudi pri izbiri pesmi. Ni upošteval zbirk po *Zlatih lestvah*, pritegnil pa je nekaj pesmi mimo doslej najboljše antologije Gradnikove poezije *Harfa v vetru*. Lavrin je izbral največ pesmi iz zbirke *Večni studenci*, ki je med Gradnikovimi zbirkami najbolj enotno uglašena na razmišljanja o transcendenčnem smislu bivanja. Te pesmi (med njimi tudi tiste iz cikla *Kmet govori*) so nekakšno drugo težišče v Lavrinovi antologiji. Prvi vrh v nji so namreč erotične pesmi iz Gradnikovih zgodnejših zbirk (izbor

* Selected Poems by Alois Gradnik. Translated by Various Hands. Edited and Introduced by Janko Lavrin. John Calder, London 1964.